

יום שישי כ"ד אדר תש"ף

בס"ד,

מילות שאלה והוראה בשאלוני הבגרות בתנ"ך (חמ"ד)

במסמך זה נבאר את מילות השאלה וההוראה השכיחות במבחני הבגרות בתנ"ך. מילות השאלה וההוראה משמשות במצבים ובהקשרים שונים בהם יש שיח לימודי, למשל, בשיח בעל-פה בכיתה, בשיעורי הבית, במבחנים, בעבודות, בראיונות ועוד. שימוש מדויק במילות השאלה וההוראה יכול להוביל לשיח יותר פורה, ממוקד ומדויק, מגוון מילות השאלה וההוראה מפנה להיבטים שונים של החומר הנלמד ומעשיר ומרחיב את החשיבה והשיח. חשוב אם-כך ללמד את התלמידים את המשמעות של כל אחת ממילות השאלה וההוראה ואיזה מידע מצפים ממנו. מאחר שמילות השאלה מייצגות רמות חשיבה ושלב לימודי שונה, יש לתכנן אותן מראש ולהתאים אותן לשלב הלימודי. יש לגוון במילות השאלה וההוראה ובכך תועשר הלמידה ותיעשה מקיפה ומעניינת יותר. אנו מצרפים רשימה של מילות שאלה והוראה שמטרתה לשפר את ההישגים של התלמידים. כל הדוגמאות שיוצגו לקוחות מבחינות הבגרות לתנ"ך בשנים האחרונות. מילות השאלה מסווגות על פי אופיין של השאלות, כדלקמן:

תוכן

2	שאלות ידע
2	שאלות הדורשות לדלות מידע מהכתוב או מן הפרשן או ידע קודם שנלמד
2	שאלות הבנה וחשיבה
2	שאלות הדורשות הסבר
3	שאלות הדורשות נימוק
3	שאלות הדורשות תיאור אופן
4	שאלות הדורשות ציון סיבה או מטרה
5	שאלות הדורשות לגלות את כוונת הכתוב או הפרשן או את המשתמע ממנו
6	שאלות הקשורות למיומנויות חשיבה מסדר גבוה
6	שאלות הדורשות הבנה של קשר בין הכתובים
7	שאלות הדורשות לבסס דעה, פירוש, טענה, טיעון
8	שאלות הדורשות השוואה ומיון
9	שאלות הדורשות זיהוי של בעיה בכתוב

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

שאלות ידע

שאלות הדורשות לדלות מידע מהכתוב או מן הפרשן או ידע קודם שנלמד

מדובר בשאלות הנחשבות קלות ומקובל לתת אותן בסעיף הראשון של שאלון הבחינה.

מילות השאלה: מי, מה, מתי, היכן, איזה, אילו וכדו'

התשובה צריכה לכלול מידע הנזכר במפורש בכתוב המקראי או בפירושו או באתר ללמוד וללמד:

השאלה	מי	מה, מהו	איזה, אילו	מתי	היכן	האם	כמה	במה	הבא דוגמה
התשובה	זהות האדם	תיאור או פירוט (לפי המשך השאלה)	שם עצם	זמן	מקום	אישור או שלילה	כמות	מאפיין	ציון דוגמה

לעיתים מקדימה את מילת השאלה מילת ההוראה: **ציין**.

דוגמאות:

1. בראשית פרק י"ב (חורף תשע"ו 2112)

"וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו... וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן..." (פסוק ה')

על פי פירוש שלמדת, **מי הם** "הנפש אשר עשו בחרן"?

תשובה: אם התלמיד משתמש בפירושו של רש"י הוא אמור לתת את אחת משתי התשובות הבאות - מדובר בעבדים והשפחות של אברהם שנקנו בחרן; מדובר באנשים שאברהם ושרה גיירו בהיותם בחרן.

2. נחמיה פרק ד' (חורף תשע"ו 2103)

עיין בפסוקים י"ג- י"ד. **ציין** שתיים מן הדרכים של נחמיה להתמודד עם האויבים.

תשובה: נחמיה התפלל (תפילה), חיזק את רוח הלוחמים והבונים (עידוד), הנהיג את המשך הבנייה, ארגן את מערך ההגנה (ארגון). בתשובון של תלמידי 2103 לא נדרשה המשגה (תפילה, עידוד, ארגון) אלא הבחנה בין שתי דרכים שונות.

שאלות הבנה וחשיבה

שאלות הדורשות הסבר

מילות ההוראה: הסבר, באר

שאלות אלו עשויות להיות דומות לשאלות של דליית מידע מן הכתוב או מן הקטע הפרשני, אבל הן ברמת חשיבה גבוהה יותר, כיון שלא מדובר בהעתקה אלא בהמללה על ידי התלמיד, שהיא כבר ביצוע הבנה.

התשובה חייבת להיות הסבר במילים של התלמידים, אין להסתפק בהעתקה של לשון הכתוב או לשון הפרשן, ואין להסתפק בציון מידע אלא יש לתת הסבר.

דוגמה:

יחידת הברית (חורף תשע"ו 2013)

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (פרק ו' פסוק ד')

רש"י: "ה' א-לוהינו ה' אחד - ה' שהוא א-לוהינו עתה ולא אלוהי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד."

על פי פירוש רש"י, פסוק זה מתאר מצב רוחני בהווה ושינוי שיתרחש בעתיד.

הסבר מהו המצב בהווה ומה יהיה השינוי בעתיד.

תשובה: בהווה - רק עם ישראל מאמין בה', ובעתיד - כל העמים יאמינו בו ואז הוא יהיה "אחד" – יחיד.

בהסבר נדרש התלמיד לבנות את התשובה על פי השאלה שנשאל ולהסביר במילים שלו את שני המצבים (בהווה ובעתיד) על פי דברי רש"י, ולא להעתיקו.

שאלות הדורשות נימוק

מילת ההוראה: נמק / נמק את תשובתך / נמק את דבריך

שאלות הדורשות מהתלמיד להסביר את תשובתו בצורה משכנעת.

בשאלות אילו לא יתקבלו תשובות של ציטוט בלבד. והתלמיד חייב לכתוב בלשון שלו.

הנימוק יכול להיות מידע או דברי פרשן, ואותו יש להוכיח מהכתוב או מההקשר או מסברה, בהתאם לדרישה בשאלה.

דוגמה:

יחידת "לא תוכל להתעלם" (קיץ תשע"ח 2571)

"צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" (פסוק כ')

על פי ההקשר של פסוק י"ט, מי מצווה בציווי "צדק צדק תרדף" שבפסוק כ'? **נמק** את תשובתך.

תשובה: בפסוק י"ט יש סדרת ציוויים בנוגע לשופטים, משמע שהציווי בפסוק כ' מתייחס גם הוא אל השופטים.

שאלות הדורשות תיאור אופן

מילות השאלה: כיצד, איך

התשובה תכלול תיאור של הדרך בה מתיישבת הבעיה או הסתירה; תיאור הדרך בה מדגים או מייצג הכתוב את המושג או העיקרון (כמו בדוגמה); תיאור הדרך בה נלמד מידע מן הכתוב (על פי הדרישה בשאלה)

דוגמה:

ביטחון והשתדלות (קיץ תשע"ו 2381)

בפסוקים שלפניך דוד המלך מתאר את תחושותיו בעת מלחמה:

תִּרְחִיב צַעֲדֵי תַחְתֵּי וְלֹא מְעַדוּ קַרְסְלֵי: אֶרְדּוּף אוֹיְבֵי וְאֲשִׁיגֶם וְלֹא אָשׁוּב עַד פְּלוֹתָם: אֶמְחָצֵם וְלֹא יִכְלוּ קוֹם
יָפְלוּ תַחַת רַגְלֵי: וְתִאָּזְרְנִי חֵיל לְמִלְחָמָה תִּכְרִיעַ קַמִּי תַחְתֵּי: (תהילים, מזמור י"ח, פסוקים ל"ז-מ')

הסבר כיצד ההשתדלות האנושית והביטחון בה' **באים לידי ביטוי** בפסוקים אלה.

ההשתדלות האנושית באה לידי ביטוי בפסוקים בעצם היציאה למלחמה כדי להכריע את האויב.

הביטחון בה' בא לידי ביטוי בפסוקים בפנייה אל ה' לשמור על הלוחמים, לתת להם כוחות ולהביא להצלחתם ולכישלון האויבים.

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

התלמיד נדרש להבין את מה שכתוב ולהראות איך תוכן הכתוב מדגים את המושג הנדרש (השתדלות אנושית או ביטחון בה').

שאלות הדורשות ציון סיבה או מטרה

יש להבדיל בין סיבה לבין מטרה. **סיבה** מתארת גורם **בעבר**, ואילו **מטרה** מתייחסת למשהו **עתידי**.
זיהוי סיבה ותוצאה – מיומנות חשיבה מסדר גבוה??
נשים לב, אם מדובר בידע קודם, שנלמד בכיתה, זו שאלה של ידע ולא של חשיבה.

שאלות בהן נדרש לציין סיבה

מילות השאלה: מדוע / מהי הסיבה / מהו הגורם / מהו המניע / מה הביא את ... / בעקבות מה
התשובה צריכה לכלול את הסיבה/הגורם/המניע (בעבר).

דוגמה:

יחידת הברית (ק"ץ תשע"ה, 2212)

"וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱ-לֹהֶיךָ וְשִׁמְעֶתָ בְּקוֹל כָּל אֲשֶׁר-אֶנְכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם" (פרק ל' פסוק ב')

"וְאִתָּה תָּשׁוּב וְשִׁמְעֶתָ בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מְצַוֹתָיו אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם" (פרק ל' פסוק ח')

רש"י הירש: "לעיל נזכרה התשובה אל הקיום הנאמן של מצוות ה' במידה שהן ניתנות להתגשם בגלות, על כך מוסיף עתה את ההגשמה המלאה של כל מצוות ה' בארץ."

לפי דברי הרב הירש, **הסבר מדוע** חוזרת התורה בפסוק ח' על מה שכבר נאמר בפסוק ב'?

תשובה: לפי רש"י הירש סיבת החזרה היא שפסוקים א'-ב' עוסקים בתשובתם של עם ישראל בהיותם עדיין בגלות ואילו פסוק ח' עוסק בתשובתם בשלב הבא בגאולה — כשעם ישראל כבר נמצא בארץ-ישראל.
בתשובה זו התלמיד נדרש לציין את הסיבה לחזרה של התורה על אותו תוכן. רש"י הירש הטעים שכל קטע מתייחס להקשר אחר.

שאלות הדורשות לציין מטרה

מילות שאלה: מהי המטרה, לשם מה, מהי התכלית

התשובה אמורה לכול את התוצר המצופה בעתיד, הכיוון שאליו התהליך מוביל בעתיד; בדרך כלל היא תכלול את המילים **כדי, בשביל, למען, לקראת**.

דוגמאות:

1. ירמיהו פרק א' (ק"ץ תשע"ה 2212)

"בְּטָרִם אֶצְרֶךְ בְּבָטָן יְדַעְתִּיךָ, וּבְטָרִם תֵּצֵא מִרְחֹם הַקִּדְשִׁיךָ" (פסוק ה')

אמירה זו לא נאמרה לנביאים אחרים בעת הקדשתם. על פי פירוש שלמדת, **הסבר לשם מה** אמר זאת ה' לירמיהו?

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

תשובה: ה' ידע שירמיהו לא רוצה בשליחות הזו ורצה להבהיר לו שאין לו אפשרות לבחור בעניין זה; ה' אמר זאת כדי לשכנע את ירמיהו לקבל את מינויו לנביא.

2. ביטחון והשתדלות (קיץ תשע"ו 2581)

בפסוקים שלפניך מתוארות פעולות שעשה חזקיהו לקראת העימות עם מלך אשור:

"... וְאֶשׁר עָשָׂה אֶת הַבְּרָכָה וְאֶת הַתְּעֵלָה וַיָּבֵא אֶת הַמַּיִם הָעִירָה" (מלכים ב', פרק כ', פסוק כ')

"וְאֶת בְּתֵי יְרוּשָׁלַם סִפְרָתָם וַתִּתְּצוּ הַבְּתָיִם לְבַצֵּר הַחוּמָה" (ישעיהו, פרק כ"ב, פסוק י')

על פי כל אחד מן הפסוקים, הסבר מה עשה חזקיהו, ומה הייתה המטרה של כל אחת מהפעולות.

תשובה:

"... וְאֶשׁר עָשָׂה אֶת הַבְּרָכָה וְאֶת הַתְּעֵלָה וַיָּבֵא אֶת הַמַּיִם הָעִירָה" (מלכים ב', פרק כ', פסוק כ'): הכנסת מי מעין הגיחון לתוך שטח ירושלים על ידי חציבת נקבת השילוח ועשית הברכה לאגירת המים – עד כאן הסבר הפעולה ומכאן ואילך הסבר מטרת הפעולה - כדי שרק תושבי ירושלים יוכלו להשתמש בהם ולא הצבא האשורי.

"וְאֶת בְּתֵי יְרוּשָׁלַם סִפְרָתָם וַתִּתְּצוּ הַבְּתָיִם לְבַצֵּר הַחוּמָה" (ישעיהו, פרק כ"ב, פסוק י'): בניית חומה חדשה וחזקה לירושלים באזורים שאליהם התרחבה העיר בתקופת חזקיהו – עד כאן הסבר הפעולה ומכאן ואילך הסבר מטרת הפעולה - כדי להגן מפני צבא אשור, תוך כדי הרס בתים שנבנו בתוואי שבו נבנתה החומה.

שאלות הדורשות לגלות את כוונת הכתוב או הפרשן או את המשתמע ממנו

מילות השאלה: מהי כוונת / למה הכוונה / מה ניתן ללמוד / מה מלמד

חלק משאלות הבררות עוסק בגילוי כוונת הכתוב או הפרשן. התשובה תכלול את המשתמע מן הכתוב או מן הקטע הפרשני. בדרך-כלל נדרשת מהתלמיד הכללה, או הסקת מסקנה בנוגע לתשתית הרעיונית של הכתוב - רעיון, או משמעות.

איך זה מוגדר מבחינת מיומנויות חשיבה/הטקסונומיה של בלום?

לדוגמה, שאלה הדורשת הכללה בנוגע למשתמע מן הכתוב:

נחמיה פרק ד' - עיין בפסוקים ט"ז-י"ז (חורף תשע"ו 2103)

מה אפשר ללמוד על מנהיגותו של נחמיה מהמתואר בפסוקים אלה?

תשובה: דוגמא אישית, שותפות עם העם, מסירות, דבקות במטרה, אומץ.

התלמיד נדרש להסיק מן הכתוב מה משותף לפעולותיו של נחמיה – להכללה ולהמשגה.

דוגמאות לשאלות הדורשות את המשמעות המשתמעת מן הקטע הפרשני:

1. בראשית פרק ד' (קיץ תשע"ו 2115)

"וַיֹּאמֶר מֶה עֲשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אֲחִיךָ צִעְקִים אֲלֵי מִן הָאָדָמָה" (בראשית ד', י')

רש"י: דמי אחיך — דמו ודם זרעיותיו. דבר אחר: שעשה בו פצעים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאת.

מהו העיקרון המוסרי שאפשר ללמוד מן הפירוש הראשון של רש"י?

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

תשובה: העיקרון המוסרי - ההורג נפש אחת פוגע לא רק בה אלא בכל הדורות העתידיים לצאת ממנה; רצח של אדם אחד משמעותו רחבה הרבה יותר כיון שמדבור גם ברצח כל התולדות שהיו אמורים לצאת ממנו.

2. יחידת הברית (קיץ תשע"ה 2212)

"וְשָׁב ה' אֶל-לֵהֲיֶךָ אֶת שְׁבוּתְךָ" (פרק ל' פסוק ג')

על פי פירוש שלמדת, **הסבר מה מלמד** השימוש בפועל "ושב" בפסוק זה במקום הצורה המתבקשת "והשיב"?

תשובה: השימוש בפועל "ושב" במקום "והשיב" מלמד שה' נמצא עם ישראל בגלות וכשהם שבים מן הגלות גם הוא שב עמם (על פי רש"י).

התלמיד נדרש לא רק לכתוב במילים שלו את תוכן הפירוש אלא את **המשמעות המשתמעת ממנו**.

3. דברים – דיני המלחמה (קיץ תשע"ה 2212)

"מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרֵךְ הַלֵּב" (פסוק ח')

"ר' יוסי הגלילי אומר: 'הירא ורך הלב' — זהו המתירא מן העבירות שבידו. לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו, שיחזור בגללך". (משנה, מסכת סוטה, פרק ח', משנה ה')

הסבר את הערך החברתי שאפשר ללמוד מדברי ר' יוסי הגלילי.

תשובה: הערך החברתי - יש להימנע מגרימת בושה או חוסר נעימות לאדם בציבור. בדרך זו התורה שומרת על כבוד האדם.

כאן יש לשים לב שהתלמיד נדרש לא רק למשמעות הערכית של הקטע הפרשני אלא להסביר אותו. לפיכך הוא אינו יכול לתת תשובה קצרה של שתי מילים (כמו, כבוד האדם) ועליו לציין הן את המשמעות הערכית והן להסבירה.

שאלות הקשורות למיומנויות חשיבה מסדר גבוה
שאלות הדורשות הבנה של קשר בין הכתובים

מילות שאלה והוראה: מה הקשר בין... ובין... / הסבר את הקשר בין... ובין...

שאלה זו קשורה למיומנות חשיבה מסדר גבוה - זיהוי רכיבים וקשרים

התלמידים נדרשים לבאר את הקשר שבין שני חלקי הכתוב (ברמה של פסוק או מספר פסוקים), קשר של תוכן או רעיון.

דוגמה:

יחזקאל (קיץ תשע"ז 2571)

יחזקאל פרק ל"ז

1. **הסבר את הקשר בין** הנבואה שבפסוקים א'-י"ד **ובין** הנבואה שבפסוקים ט'-כ"ח.

2. עיין בפסוקים כ"ב-כ"ג

ר' יוסף קרא (לפסוק כ"ג): "ולא יטמאו עוד בגילוליהם - מאחר שלא יהיו לשני גויים, ולא ייחצו לשתיה

ממלכות, 'לא יטמאו עוד בשיקוציהם ובגילוליהם' כמו שעשו בימי ירבעם ורחבעם."

על פי פרושו של ר' יוסף קרא, **הסבר את הקשר שבין** פסוק כ"ב לפסוק כ"ג.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

שאלות הדורשות לבסס דעה, פירוש, טענה, טיעון

שאלות אלו קשורות למיומנות הטיעון, שהיא מיומנות חשיבה מסדר גבוה

מילות ההוראה : **צטט מהכתוב**

הוכח / בסס / הבא ראיה מן הכתוב/ מצא חיזוק בכתוב

צטט מהכתוב - יש לצטט מילים מן הכתוב (ולא פסוקים שלמים). יש לדייק מאד בגבולות הציטוט. ציטוט של יחידה גדולה מידי לא תאפשר אפילו ניקוד חלקי.

לעיתים מילת ההוראה צטט, דורשת דליית מידע בלבד (להלן דוגמה 1).

הוכח / בסס / הבא ראיה - התשובה צריכה לתת הסבר בלשון התלמיד, המתייחס לכתוב בתנ"ך: לתוכנו, להקשרו, ללשונו או למבנה הכתוב.

דוגמאות :

1. בראשית פרק כ"א (חורף תשע"ח 2381)

"וה' פקד את שְׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר" (פסוק א').

צטט את הפסוק מאחד הפרקים הקודמים בבראשית, שבו התבשר אברהם ששרה תלד לו בן.

תשובה: בראשית י"ז, טז: "וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן".

2. ירמיהו פרק א' (קיץ תשע"ה 2212)

"אֵל תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי אֶתְּךָ אֲנִי לְהַצִּילְךָ" (פסוק ח')

"אֵל תַּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן אֶחַתְּךָ לְפְנֵיהֶם" (פסוק י"ז)

פירוש רד"ק לפסוק ח': "להצילך... - לא הבטיחו שלא יגעו בו, אלא יגעו בו ויכוהו, ויצילהו מידם שלא ימיתוהו..."

בסס את דברי רד"ק על ירמיהו פרק כ"ו?

תשובה: בירמיהו פרק כ"ו מסופר שהמלך והעם התקיפו את ירמיהו על נבואתו ורצו להרוג אותו אך הוא ניצל.

בתשובה זו לא נדרש התלמיד לציין פסוקים נבחרים או לצטטם.

3. ירמיהו פרק ז' (קיץ תשע"ה 2212)

עיין בירמיה, פרק ז', פסוקים א'-י"א

התוכחה של ירמיהו בפסוקים אילו היא **בעיקר** על חטאים שבין אדם לחברו. **בסס** זאת על פסוקים ה'-ט'.

תשובה: שתי האפשרויות לתשובה מתמקדות בפסוק ט'.

אפשר לבסס זאת על דברי התוכחה של ירמיהו לעם בפסוק ט', שבהם הוא **מקדים** עברות שבין אדם לחברו לעברות שבין אדם למקום: "הֲגִנְבִי רֶצֶחַ וְנָאֵף וְהִשָּׁבַע לְשֶׁקֶר וְקִטְרַת לְבָבָא וְהִלַּךְ אַחֲרַי אֱלֹהִים אַחֲרַי" - כאן הוכיח התלמיד את הטיעון (שהתוכחה של ירמיהו היא בעיקר על חטאים שבין אדם לחברו) מתוך מבנה הפסוק.

אן מריבוי המצוות שבין אדם לחברו המוזכרות בפסוק ט' ביחס למצוות שבין אדם לה' (ארבע מצוות שבין אדם לחברו לעומת שתי מצוות שבין אדם לה') – התלמיד נדרש לנמק את דבריו בנימוק כמותי מכמות החטאים הנזכרים בפסוק ומתייחסים לכל תחום.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

להוסיף כאן שאלה על הבחנה בין פשט ודרש – יהיה טיעון שפירוש מסוים הוא פשט והתלמידים נדרשים לבסס את הטיעון הזה.

שאלות הדורשות השוואה ומיון

המילים: מה ההבדל בין / ציין נקודות דמיון / במה הם דומים ובמה הם שונים או חלוקים / מי יותר / מה מוסיפים הדברים על הכתוב ב...

מיומנות חשיבה מסדר גבוה – השוואה ומיון

הטעות הנפוצה בתשובות לשאלות אלה, היא שתלמידים כותבים בלשונם את דברי הכתוב או הפרשנים ואינם עורכים השוואה. התשובה חייבת להתייחס לדרישה בשאלה - ציון ההבדל או הדמיון, ביטוי של הערכה, זיהוי התוספת וכדו'.

דוגמאות:

1. בראשית פרק ג' (חורף תשע"ו 2112)

עיין בפרק ג', פסוקים ט'-י"ג

"וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִיא נָתַתָּה לִּי ... " (פסוק י"ב)

"וַיֹּאמֶר הָאִשָּׁה הִנֵּחֵשׁ הַשֵּׂיִאֲנִי וְאֶכֶּל" (פסוק י"ג)

לפי הפסוקים, **מהו הדמיון בין** תגובת האדם על שאלת ה' **ובין** תגובת האישה על שאלת ה'?

תשובה: דמיון - שניהם מגלגלים את האשמה בחטא מעצמם לגורם אחר

התלמיד נדרש בשאלה לזהות את ההקשר של הדברים, להבין את דברי האישה (השֵׂיִאֲנִי) ולעשות השוואה.

2. יחידת "לא תוכל להתעלם" (קיץ תשע"ה 2215)

עיין בפרק כ"א, פסוקים י"ח- כ"א

רש"י (לפסוק י"ח): "בן סורר ומורה נהרג על שם סופו... אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב."

רמב"ן (לפסוק י"ח): "... כי לא הומת בגודל חטאו אלא לייסר בו את הרבים ושלא יהיה תקלה לאחרים."

א) **באיזה ענין מסכימים** רש"י ורמב"ן בפירושיהם?

ב) **באיזה ענין חלוקים** רש"י ורמב"ן? **הסבר** את דעתו של כל אחד מהם.

ג) הבא מפסוק כ"א **ראייה** לדברי אחד משני הפרשנים.

תשובה:

א) רש"י ורמב"ן **מסכימים** שהעונש של בן סורר ומורה אינו תואם לחומרת מעשיו אך שהוא נענש בגלל העתיד ולא בגלל התנהגותו בהווה.

ב) רש"י ורמב"ן **חלוקים** בשאלת סיבת עונשו החמור של בן סורר ומורה אך חלוקים בשאלה למי התורה דואגת בהענשת בן סורר ומורה. לפי רש"י - הסיבה לחומרת העונש היא דאגה לעתידו של הבן עצמו. לפי רמב"ן - הסיבה היא דאגה לחברה ולא לבן עצמו.

מדינת ישראל משרד החינוך מינהל החינוך הדתי הפיקוח על הוראת התנ"ך

ג) (ראייה מפסוק כ"א: "וביערת הרע מקרבך וכל ישראל ישמעו ויראו" - מילים אלו מדגישות שהענשת הבן נועדה ליצור רושם בחברה כולה ומתאימות יותר לדברי רמב"ן. יש לשים לב שלעתים יש מספר נקודות דמיון או מספר אפשרויות להבחנה בין הפירושים.

שאלות הדורשות זיהוי של בעיה בכתוב

מילות השאלה: איזו בעיה / איזה קושי / מהי הסתירה / מהו הקושי אותו מיישב הפרשן בפירושו מיומנות חשיבה מסדר גבוה – שאילת שאלות

התשובה תכלול את תיאור הבעיה העולה מן הכתוב. שימו לב התשובה לשאלות אלה צריכה להביא את הקושי. קושי מציג סתירה העולה מהפסוקים. כדאי לנסח קושי בצורה כזו: איך יכול להיות ש... והרי...

* **הערה:** נבחין בין **קושי** (או בעיה) לבין **שאלה** – הקושי נובע מהכתוב והשאלה נובעת מהלומד; הקושי קשור לסתירה העולה מן הכתוב (סתירה לחוקי הלשון, סתירה לתוכן הכתוב בהמשך הפרק או במקום אחר, סתירה לאמונות ודעות – שהם שלושת מישורי הכתוב) ואילו השאלה נובע מחוסר מידע של הלומד. למשל, במקום שיש "מילה קשה", שהיא בדרך-כלל מילה יחידאית שלא נמצאת בתנ"ך יותר מפעם אחת, הלומד לא יודע את משמעותה. הפרשנים עוסקים גם בקשיים העולים מן הכתוב וגם בשאלות של הלומדים.

הניסוחים: מהי הבעיה/איזה קושי/מהי הסתירה – הם ניסוחים הדורשים לזהות את הקושי העולה מן הכתוב (להרחבה – בפרק: 'מה קשה לרש"י').

דוגמאות:

1. בראשית פרקים ג' ד' (קיץ תשע"ו 2115)
"וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה" (בראשית ג', ט)
"וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ" (בראשית ד', ט)
מהו הקושי שמעוררות השאלה ששאל ה' את קין?
התשובה תכלול את הקושי (הרעיוני) העולה מן הכתובים, דהיינו: איך יכול להיות שה' שואל את אדם ואת קין היכן הם, והרי ה' יודע היכן הם!

2. בראשית פרק ד' (קיץ תשע"ו 2115)
"וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֶעֱקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה" (בראשית ד', י)
רש"י: דמי אחיך — דמו ודם זרעיותיו. דבר אחר: שעשה בו פצעים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאת.
מהו הקושי בלשון הכתוב שרש"י מיישב?
תשובה: מדוע נאמר 'דמי' בלשון רבים ולא 'דם אחיך', והרי הבל היה אדם אחד!